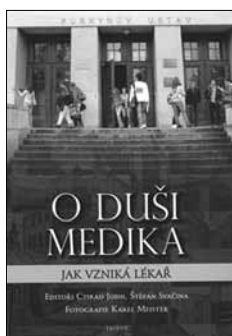

recenze

Ctirad John, Štěpán Svačina (ed.)

O DUŠI MEDIKA: JAK VZNIKÁ LÉKAŘ

Praha: Stanislav Juhaňák – Triton; 2011.

Recenzovaný sborník, jehož editory našim čtenářům jistě není třeba představovat, je úspěšným pokusem o sondu do myšlení našich lékařů i historie medicíny zhruba v posledních 60 letech. Současně je volným pokračováním snahy obou editorů o mapování historie lékařství u nás, jež našla výraz i v jejich předchozí publikaci

(společně s fotografem Karlem Meisterem) *Kolébka české medicíny ve vzpomínkách a fotografiích* (Praha: Grada; 2010).

Editoři nyní shromáždili 33 příspěvků bývalých i současných učitelů lékařských fakult – od těch již emeritních až po generaci nejmladší, zamýšlejících se nad proměnami studia lékařství a nad okolnostmi, jež toto studium určuje. Jsou nám tedy přibližovány různé generace studentů, zejména jejich motivace ke studiu, zájmy a studijní předpoklady, ale i jejich protějšky – učitelé lékařských fakult. Podnětné jsou i opakující se úvahy o duchu doby minulé (předpřevratové) i současné a samozřejmě se autoři nemohli vyhnout ani přemýšlení o otázkách etických a mravních.

Mezi příspěvateli zajímavého a čtivého sborníku nalézáme většinou lékařské autority, jako jsou profesoři M. Anděl, R. Čihák, A. Doležal, M. Grim, J. Koutecký, J. Kraml, J. Mazánek – a ve výčtu by bylo možné pokračovat. Psychiatři jsou zastoupeni doc. L. Bankovskou-Motlovou, doc. J. Beranem a P. Příhodou.

K ústřednímu tématu knihy, jímž je formování mladého lékaře studiem, je přistupováno opravdu z různých úhlů pohledu, daných osobní zkušeností a zaměřeností toho kterého autora, ale jistě i způsobem myšlení, jež je vždy kultivované, mnohdy i kritické a vyvolávající ve čtenáři další otázky. Jedná se především o vzpomínkovou literaturu, proto nepřekvapuje u starších autorů převážně optimistické pojetí, pro všechny je však příznačná starost o dnešní studium medicíny, jež je vlastně starostí o budoucí pacienty dnešních studentů. Přes rozmanitost a pestrost příspěvků však dospíváme pozornou četbou sborníku k myšlenkovým intencím a obrazům, neseným humanitními ideály evropské kultury, zdůrazňující poznání zaměřené ve prospěch lidské bytosti a zaměřené

na uchování a rozvíjení života. Dále pak zde shledáváme zdůraznění moudrosti, čili umění života se snahou porozumět jeho řádu a smyslu. K tomu mají zejména lékaři klinických oborů blízko, neboť se setkávají s lidským utrpením a konečností individuálního života. Tyto filozofující tendence jsou v knize nápadné a jistě svědčí také o dnešním stavu (i našeho) světa. Nalézají pak konkrétní uplatnění ve vztahu k pacientovi, v pomoci a službě nemocným a student si je osvojuje především od svých učitelů, kteří by pro něho měli být za všech okolností napodobení hodnými vzory, zdrojem životní inspirace i profesionální jistoty.

V publikaci je opakovaně poukazováno na komercializaci, dehumanizaci současné medicíny i na pokles úrovně všeobecné vzdělanosti. Někteří autoři dokonce konstatují i zhoršující se kvalitu intelektových schopností dnešních studentů medicíny, kdy ti „chytřejší“ volí z utilitárních důvodů studium jiných, lukrativnějších oborů. Pokud je to pravda (pohybujeme se v oblasti domněnek), nabízí se paradoxní otázka, zda je to ku prospěchu medicíny a pacientů, či nikoliv. V prvním případě lze toho jistě litovat, v případě druhém to nemusí být na škodu, neboť stavu lékařského nedosáhnou osoby, jejichž hodnotový základ a orientace nejsou nesené altruisticky a touhou po hlubším poznání přírodních věd, které tvoří teoretickou základnu medicíny.

Při četbě sborníku mne jako učitele lékařské fakulty zaujala myšlenka o principu dvou rovin vzdělávání – jedna rovina je dána oficiálním kurikulem, druhá pak je tvořena tím, co se učí studenti od pedagogů mimo rámec učebních programů, kdy sledují a celoživotně si pamatují to, o čem nemáme tušení. Mluví se o „skrytém kurikulu“. Dále jsem si znovu uvědomil, že „lidé moudří vědí, že čím více si člověk přisvojuje fetišistický svět peněz, tím více bude ztrácet svět skutečný, který je světem přátelských meziosobních vztahů“.

Pro dnešního lékaře je důležité mít na paměti, a mnohé příspěvky to přesvědčivě dokládají, že současná biotechnologická medicína má v sobě tendenci po opomíjení lidské subjektivity (tedy té „duše“, či psychiky), díky které si zachováváme lidskou identitu a důstojnost. Naším úkolem jako učitelů budoucích lékařů je působit proti dehumanizaci a chránit tím nejen nemocného, ale ve svém důsledku i sebe.

Závěrem recenze je třeba upozornit i na zdařilé fotografické ilustrace ze života našich studentů, jež jsou dokladem i toho, že u nás přibývá těch přicházejících ze zahraničí. Autorem snímků je Karel Meister.

Kniha *O duši medika: jak vzniká lékař* je velmi pěkně redakčně i graficky provedena, je knihou reprezentativní. Nepochybuji o tom, že si ji se zájmem a pozorně přečtou všichni lékaři.

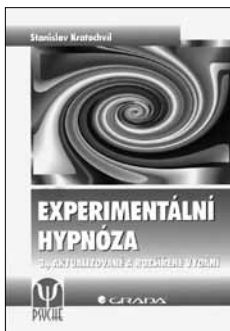
prof. PhDr. Jan Vymětal

Ústav pro humanitní studia v lékařství 1. LF UK v Praze

Stanislav Kratochvíl

EXPERIMENTÁLNÍ HYPNÓZA

Praha: Grada Publishing; 2011

Prof. Stanislav Kratochvíl, předseda sekce pro hypnózu České psychiatrické společnosti a vedoucí psycholog v Psychiatrické léčebně v Kroměříži, se hypnózou zabývá více než 50 let. V letech 1969 až 1970 pobýval v USA, kde se jako vědecko-výzkumný pracovník zúčastnil pokusů s hypnózou na Stanfordské a Pensylvánské univerzitě. V roce 1970, tedy bezprostředně

po návratu do vlasti, začal pořádat kurzy hypnózy pro klinické psychology a lékaře. K praktickému terapeutickému využívání této metody pak zásadně přispěl knihou *Klinická hypnóza*, která se v roce 2009 dočkala již třetího vydání.

Zatímco v oblasti hypnotické psychoterapie má Kratochvíl řadu následovníků, jeho snaha o rozvoj české experimentální hypnologie zaznamenala podstatně menší ohlas. O to významnějším počinem je třetí vydání jeho knihy *Experimentální hypnóza*, která poprvé vyšla v roce 1986 v nakladatelství Academia pod názvem *Hypnóza. Experimentální přístup*.

V první části recenzované publikace autor prezentuje výsledky výzkumů tří podstatných charakteristik hypnózy, kterými jsou zvýšená *sugestibilita*, *změněný stav vědomí* a *specifický vztah k hypnotizérovi*. Ve druhém dílu se čtenář může seznámit s metodami měření *hypnability* i s nepříliš úspěšnými pokusy o nalezení jejich osobnostních korelátů. Ve třetí, nejrozsáhlejší části knihy se autor zabývá výsledky výzkumu *hypnotických jevů*, včetně analgezie, věkové regrese, transové logiky, percepčních a paměťových fenoménů, posthypnotické sugesce či vnuceného jednání. Všechny poznatky i experimenty jsou prezentovány velmi přehledně, systematicky a čtivě. Text oživují příklady zajímavého nebo nečekaného průběhu hypnózy

i čtyřicet grafů a fotografií, pořízených autorem při jeho cestách do USA. Kniha obsahuje rozsáhlý seznam literatury (35 stran), jmenný i věcný rejstřík. Po formální stránce je téměř bezchybná. Nově je zařazena jedenáctistránková *Příloha*, v níž Kratochvíl shrnuje dílo významných představitelů výzkumu hypnózy, jež rozdělil na zastánce tradičního pojetí a na skeptiky.

Na základě srovnání prvního a třetího vydání knihy jsem konstatovala, že se názvy kapitol a jejich řazení v podstatě neliší. Autor příliš neměnil ani původní – ostatně velmi dobře napsaný – text, ke kterému na řadě míst přidal výsledky novějších výzkumů. Největší část citované literatury nicméně pochází ze 60.–80. let, přičemž jsem při četbě občas postrádala aktuálnější informace. Příkladem jsou výzkumy hypnotických změn vnímání (s. 141–143), jejichž přehled končí rokem 1979. Přestože byly v 60.–80. letech v USA provedeny zásadní hypnotické experimenty nebo aspoň položeny nejdůležitější výzkumné otázky, domnívám se, že rozsah aktualizace mohl být o něco větší.

V kapitole *Klinická diagnóza* autor používá k označení psychických poruch starší terminologii, neodpovídající 10. revizi MKN. Objevují se zde pojmy alkoholismus, neurotik, hysterik či fobik. I když lze mít proti platné nomenklatuře duševních poruch určité výhrady, ve vědecké publikaci by podle mého názoru měla být respektována. Obvykle se také nepokládá za vhodné ztotožňovat člověka jako celek s jeho duševní poruchou.

Navzdory výše uvedeným připomínkám pokládám Kratochvílovu knihu za téměř ideální východisko pro další výzkum. Osobně mě velmi zaujaly poznatky o vzájemném vztahu mezi hypnabilitou, tvořivostí a schopností pohlcení. Lze jedinečně doufat, že nejnovější vydání knihy oživi zájem psychologů o zkoumání hypnózy coby fascinujícího, dosud ne zcela objasněného mentálního fenoménu.

prof. PhDr. Alena Plháková, CSc.

Katedra psychologie FF UP v Olomouci

Renate Motschnig, Ladislav Nykl

KOMUNIKACE ZAMĚŘENÁ NA ČLOVĚKA: ROZUMĚT SOBĚ I DRUHÝM

Praha: Grada; 2011

Knihu z nemeckého originálu *Konstruktive Kommunikation* preložila Jana Bílková. Autormi knihy sú významní odborníci v oblasti sociálnej komunikácie. *Renate Motschnig* pôsobí na univerzite vo Viedni. Venuje sa organizovaniu kurzov, ktoré sú orientované na komunikáciu zameranú na človeka a na problematiku významného učenia s možnosťou

využívania informačných technológií. *Ladislav Nykl* pôsobí ako externý lektor na univerzite vo Viedni a na Masarykovej univerzite v Brne. Má bohaté skúsenosti s organizovaním encounterových skupín v Rakúsku a v Českej republike. Pracuje ako psychoterapeut a rodinný poradca v súkromnej praxi.

Autori sa v úvode zamýšľajú nad významom a poslaním tejto knihy, keďže o komunikácii už boli publikované mnohé práce. Poukazujú na to, že aj napriek dostupnej odbornej literatúre sú devalvačné prejavy v komunikácii a nedostatočné vzájomné porozumenie partnerov súčasťou každodennej praxe. Cieľom práce nie je podľa autorov poučovať, či určovať striktné pravidlá vzájomnej interakcie, ale viesť čitateľa k tomu, aby si uvedomoval vlastné danosti a rezervy viesť efektívnu komunikáciu.

Knihla obsahuje základy komunikácie podľa humanistickej psychológie Carla Rogersa. Autori sa zamerali na rozpracovanie jeho priekopníckych prác a myšlienok o význame komunikácie a zároveň poukázali na prínos nových informačných technológií v komunikácii. Vychádzajú z ústrednej myšlienky Carla Rogersa, že rast a utváranie jedinca prebieha v interakcii so sociálnym prostredím a ľudia sa konštruktívne vyvíjajú, ak majú k dispozícii príslušnú medziľudskú klímu. Autori pri spracovaní danej problematiky vychádzajú z bohatého súboru odbornej literatúry obsahujúceho 121 titulov.

Knihla je rozdelená do troch častí. V prvej časti **Teória a prax komunikácie zameranej na človeka** autori približujú vplyv vnútorného sveta jedinca na priebeh jeho komunikácie, napr. v oblasti emócií, či si ich jedinec uvedomuje alebo nie. Zároveň poukazujú na vnímanie signálov v interakcii partnerov, ktoré si komunikujúci navzájom vysielajú prostredníctvom paralingvistických aspektov a neverbálnymi prejavmi. Autori analyzujú súhlas a rozdielnosť uvedených signálov a ich vplyv na priebeh rozhovorov, pričom opisujú viaceré varianty: 1. *Porozumenie na všetkých komunikačných kanáloch*; 2. *Chýbajúcu trans-*

parenciu, ktorá je výsledkom rozporu medzi vnútorným svetom jedinca a jeho výrazom; 3. *Naivnú transparentiu/otvorenosť*, ktorú prezentuje absencia rešpektu, a 4. *Transparentiu s rešpektom a porozumením* – jej podstatou je konštruktívne vyjadrenie negatívnych emócií. Podľa autorov môžu prítomné hodnotiace podmienky okolia, v ktorom dieťa vyrastá, ovplyvniť získavanie skúseností z prežitých medziľudských vzťahov. Napr. pozitívne prejavy rodičov a prijatie dieťaťa iba v prípade jeho dobrých výsledkov v škole. Tento aspekt má vplyv na utváranie sebareferencie a na vlastné hodnotenie jedinca. Autori sa venujú aj významu zrkadlových neurónov v interakcii partnerov a subcepcii. Väčší priestor venujú charakteristike a významu konštruktívnej komunikácie. Pri jej objasňovaní vychádzajú z humanistickej koncepcie človeka, ktorá je prezentovaná touto ústrednou myšlienkou: ľudská povaha je v zásade dôveryhodná a konštruktívna, má silnú potrebu komunikácie. *Komunikáciu zameranú na človeka* autori približujú prostredníctvom modelu ľadovca. Viditeľnú časť tejto komunikácie tvorí *vecná rovina*, teda to, čo je explicitne vyslovené. Skrytú, väčšiu a významnejšiu časť tvorí *vztahová rovina*. Ide o implicitnú časť, napr. nevy-slovené predpoklady, pocity, emócie, očakávania, postoje, hodnotenie apod. Priestor v okolí ľadovca tvorí sociálny a interkultúrny kontext komunikácie. Posúvanie jednotlivých rovín v komunikácii umožňuje vzájomné porozumenie, transparentiu, otvorenosť a závisí od hodnotenia situácie partnermi. *Komunikáciu zameranú na človeka charakterizujú ako komunikáciu závislú na postojoch komunikujúcich*, komunikáciu, ktorá je určená vzťahmi partnerov a ktorá je zameraná na proces vývoja človeka. Podstatou komunikácie zameranej na človeka je jasne a nezaujato vnímať a prežívať seba i ostatných, empaticky porozumieť iným a lepšie pochopiť rôzne stanoviská partnerov v sociálnej interakcii. Predpokladom lepšieho porozumenia partnerov, skvalitnenia ich vzájomných vzťahov a hľadania vhodných spôsobov pri riešení konfliktných situácií sú komunikačné zručnosti.

V druhej časti **Pôsobnosť komunikácie zameranej na človeka** sa autori venujú otázkam *encounterových (pohovorových) skupín* podľa Carla Rogersa. Podávajú ich charakteristiku, pôvod, opisujú skupinový proces a poukazujú na prínos encounterovej skupiny. Encounterové skupiny vznikli v 50. rokoch minulého storočia v USA. Boli dôležité nielen pre jednotlivcov ale aj pre pracovné skupiny. Predstavovali tréningové skupiny, ktoré boli zamerané na výcvik odborníkov pre poskytovanie pomoci, podporovali mierové snahy a riešenie konfliktov. Pod-

statou výcviku členov skupín bolo spojenie kognitívneho učenia s učením na základe ich skúseností. Podľa autorov práca v encounterovej skupine je priestorom pre uplatnenie komunikácie zameranej na človeka, ktorá zdôrazňuje rešpektovanie individuálnych osobitostí komunikujúcich. Zároveň prispieva k tomu, aby si partneri v interakciách uvedomovali svoje vlastné prežívanie a rozširovali si svoj vnútorný svet. Práca v skupine prispieva k individuálnym zmenám jednotlivých členov, výrazne ovplyvňuje vzťahy v skupine a spoluprácu. Uvedomenie si pozitívnej zmeny jednotlivcom má svoje širšie uplatnenie aj po ukončení jeho práce v skupine. Autori podávajú opis 15 prekrývajúcich sa fáz skupinového procesu. V závere tejto časti sa venujú *signifikantnému učeniu*. Ide o podporu celostného učenia na základe spolupôsobenia intelektu, schopností, postojov, emócií a aktívneho využívania nových technológií.

V tretej časti **Klasické a aktuálne formy komunikácie zameranej na človeka** autori analyzujú dialóg a približujú jeho využitie v encounterových skupinách. Pozornosť venujú komunikácii, ktorá je sprostredkovaná počítačom, kde poukazujú na jej možnosti a limity a približujú vzá-

jomný vzťah počítačovej komunikácie a komunikácie zameranej na človeka. Autori v tejto časti poukazujú aj na všeobecné pravidlá písomného prejavu a niektoré charakteristiky písomného vyjadrovania podľa Carla Rogersa.

Súčasťou jednotlivých častí je prezentácia príkladov vzájomnej interakcie z rôznych oblastí života, napr. z prostredia rodiny, z oblasti manažmentu, z tímovej práce, diskusných skupín či z oblasti on-line komunikácie. Priebeh vzájomnej výmeny informácií podľa autorov nepredstavuje stabilné vzorce komunikácie či kategorické hodnotenie správnych alebo nesprávnych odpovedí. Príklady interakcií však môžu poslúžiť ako motivácia pre vlastné vedomé prežívanie podobných situácií, citlivejšie spracovanie osobných skúseností z týchto situácií a sebareflexiu.

Knihá *Komunikace zaměřená na člověka* je bohatým a užitočným zdrojom podnetov a skúseností pre manažérov, poradcov, pedagógov, sociálnych pracovníkov, lekárov, rodičov a všetkých, ktorí chcú byť v interakciách transparentnejší, autentickejší a vnímavejší.

*doc. PhDr. Eva Morovicsová, PhD., MPH
Psychiatrická klinika LF UK a UNB Bratislava*

dopisy čtenářů

PETR WINKLER: ÚČET ZA NEMOCI MOZKU

Reflex 2011; 42: 50–51

V roce 2005 Evropská mozková rada (EBC – European Brain Council) začala počítat, kolik Evropany tyto nemoci stojí. Šlo o studii, na které se podílela více než stovka vybraných expertů. Zjistilo se, že zasahují do života 127 milionů obyvatel evropské pětadvacítky. Každoroční náklady dosahují závratných 386 mld. eur. Do studie nebyly zařazeny diagnózy, pro něž chyběly některé ekonomické údaje. Pro studii, která částečně nastartovala v roce 2005, měli výzkumníci v letošním roce k dispozici mnohem přesnější data a podařilo se jim vyčíslit celkovou zátěž ještě exaktněji.

Celkové náklady na nemoci mozku dosáhly v Evropě v roce 2010 astronomických 798 mld., což odpovídá 1550 eurům na obyvatele za rok. Zasažena je zhruba jedna třetina z 514 milionů Evropanů. Celkové náklady na kardiovaskulární choroby v Evropě se odhadují „pouze“ na 182 mld. eur a na rakovinu asi na 150–550 mld. eur. V ČR se

na léčbu demence vynakládá v průměru na jednoho pacienta třikrát méně než ve Velké Británii, Španělsku(!), Švédsku nebo Lucembursku. Na léčbu psychóz také byla třikrát méně než ve Velké Británii. To jsou velmi důležité informace, bez dalších výzkumů je ale velmi těžké je interpretovat.

Nejméně stojí Evropu poruchy příjmu potravy (827 milionů eur ročně), nejvíce poruchy nálady (113 mld. eur ročně). Enormní zátěž představují také demence (105 mld. eur ročně). V ČR je nejdražší léčba mozkové „mrtvice“ (1,6 mld. eur ročně), poruch nálady (1,3 mld. eur ročně) a psychóz (1,1 mld. eur ročně). Předpověď dlouhodobého stárnutí s sebou patrně přinese další zvyšování uvedených nákladů.

doc. MUDr. František Faltus, DrSc.